

Зоран ЛАКИЋ*

ЗАВИЧАЈ У ИСТОРИЈИ, ИСТОРИЈА У ЗАВИЧАЈУ – ИСТОРИЈСКИ ЕСЕЈ

О завичају је и до сада много тога речено и написано. О историји, такође. Па ипак, овим сусретом историчара у организацији ЦАНУ отварамо нову страницу завичајне историје; њеном мјесту у историји уопште и посебно у историографији. До сада је завичајна историја била некако по страни озбиљног и организованог научног истраживања, сводила се на појединачне подухвате – без обзира на њихов замах и квалитет. А онда је, нарочито у посљедње вријеме, дошло до потпуног преокрета, до праве мале најезде оваквих издања, која претендују да буду озбиљне књиге, без којих ће се тешко писати историја племенске Црне Горе. Појавио се завидан број тих и таквих књига на ширем простору Црне Горе. Све сам их помно пратио, а неке од њих и рецензирао или, пак, промовисао, писао критичке осврте на њих. Прва мисао и прво питање је: зашто се ова врста литературе јавља баш сада, у ово наше вријеме?

Умјесто одговара на постављено питање поновићу оно што сам више пута до сада рекао: завичајна историја је одувijek била у функцији свога рода и народа. Она је упућивала, како стари запис каже, „да знамо – ко смо, чији смо и одакле смо; да знамо ко су и какви су нам били наши преци, наши стари... да се поносимо њима и да се угледамо на њих.” Завичај нас одређује као личности и као ствараоце. Научио нас је да живимо, да стварамо, да се радујемо и да волимо. Да достојанствени будемо и у болу и преголемој тузи. Без тога наука нема ни традиционалног чојства, нити витешког јунаштва, нити оних моралних категорија, по основу којих смо препознатљиви у времену и простору. Са завичајем смо људи са својим корјенима. У сваком случају историја нам помаже да сазнамо што је до сада учињено, а шта пропуштено, што би се још могло учи-

* Редовни члан ЦАНУ.

нити да би се боље сагледала историја у завичају и завичај у историји. Или обратно. И без обзира на то да ли обрађујемо далеку прошлост или актуелну садашњост.

Стара је мудрост да је прошлост водиља будућности и да је велика опасност за сваки народ који занемари или заборавља своју прошлост. Заборав је први корак ка губитку идентитета сваког народа, баш као што сазнање о прошлости улива сигурност сваком народу да издржи сва искушења. Отуда имамо историјске и неисторијске народе; оне којих више нема, ма колико некада били јаки, и оне који истрајавају упркос бројних искушења.

У стваралачком смислу завичајна историја услов је свих синтеза које имају и регионални и шири научни значај. *Conditio sine quam non*. Она је, такорећи незамјенљива у припреми хроника – монографија општина или ширих региона, па све до историје Црне Горе, како смо то већ истакли. Имао сам прилику да ишчитавам већи број таквих издања – у питању су различити региони Црне Горе. Да се преко њих упознам са њиховим ауторима који су из редова универзитетских професора, услужених средњошколских наставника, публициста и других интелектуалаца. Импресионира њихов одговоран однос према историјској прошлости, критичан однос према историјским изворима на које се ослањају њихови судови: то је архивска грађа – рјеђе нова и приновљена, затим предања која су сакупљана или просто преузимана, казивања памтиша и паметара која су непосредно забиљежена. Запажен је и ослонац на постојећу литературу, највише на ону научног карактера. Али има и оне пропагандно-политичке литературе. Користе се и сачувани списи претходника који су почињали, па стали. Углавном из уже породице. Најзад, аутори се ослањају и на своје знање и умијеће, па успјешност зависи и од степена образовања аутора и њихове умјешности у савладавању непознате материје. У највећем броју случајева у питању су пионирски подухвати, који управо по том основу заслужују уважавање. При томе имам у виду да се на локалном простору третира и питање крвне освете, које је, ипак, недовољно изучено питање у историји Црне Горе. У борби противу тога порока Св. Петар Цетињски прво куми и моли своје Црногорце да не истребљују једни друге а онда оне непослушне проклиње најстрашњим клетвама. Њено третирање у појединим издањима представља велики допринос да се на прави начин сагледа и објасни. Могли бисмо још навести и нека друга не мање важна питања, као што су исламизација појединих подручја Црне Горе – што су још недовољно изучене теме, затим питања непрекинуте ослободилачке борбе са својим јунацима и

др. Поштује се и методолошко начело да се историјске теме обрађују по принципу – опште, појединачно и посебно. Истини за вољу, треба рећи да је често доминантно оно опште, на штету посебног. А требало би бити обратно, ако ова и оваква издања стављамо у функцију припрема писања историје Црне Горе.

За посебну је анализу питање да ли и колико оваква обрада историје доприноси ширим интеграцијама обрађиваног простора. То питање се не смије заобићи у даљим и дубљим истраживањима завичаја у историји и историје у завичају.

Својевремено сам анализирао завичајна издања са подручја Даниловграда. Ми смо се у Даниловграду одавно припремали да напишемо историју овога краја. Много пута смо почињали. И увијек – застајали. Зауостаљали су нас многи објективни проблеми, али и непознати детаљи.

Та препрека је била на удару бројних стваралаца у којима Бјелопавлићи никада нијесу оскудијевали. Долина ћупова – како су је с правом популарно називали – била је труст мозга. Најзад, бјелопавлићке теме привукле су стваралачки интерес и оних који поријеклом не припадају овој долини. У сваком случају, јавило се доста аутора који су обрађивали и обрадили многе историјске теме ширег значења.

Погледајмо најновија издања завичајне историје:

1. Проф. др Радоман Јовановић – проф. др Зоран Лакић: *Битка за Црну Гору – Бој на Мартинићима*, Даниловград 1996.

2. Момчило-Момо Шалетић: *Бјелопавлићи између историје и легенде*, Подгорица, 1996, и *Ждребаоник*, Подгорица, 2001.

3. Проф. др Душан М. Вучуровић – Милан С. Вучуровић: *Вучуровићи (Вучеровићи) из Бјелопавлића*, Београд, 1995.

4. *Манастир Острог* – група аутора, Београд, 1997.

5. Др Сретен М. Вуковић: *Животни пут Милована М. Вуковића*, Београд, 1998.

6. Др Владислав Павићевић: *Човјек који је видио даље* – Алекса Павићевић, Подгорица, 1999.

7. Ђуро Лаковић: *Спуж на Главици и око ње*, Даниловград-Подгорица, 1999.

8. Милан-Мишо Брајовић: *Племя Бјелопавлићи*, Подгорица, 2000.

9. Др Александар Стаматовић: *Историја племена Загарача* (до 1941. године), Никшић, 2000, стр. 146.

10. Вуко М. Радовић: *Мартинићи у Бјелопавлићима*, Андријевица, 2000.

11. Ратко Радовић: *Предратни и ратни дани 1935-1945*, Београд, 1994.

12. Спомен-књига – *Пали борци НОБ-е Даниловградског среза*, Подгорица, 1996.

13. Мр Ристо Лакић: *Критички речник – лексичка систематика савремених тема*, 1993, стр. 326.

14. Блажо Милованов Вулетић – *Биљешке и причања из живота Бјелопавлића, по причању старих Брђана*, Подгорица, 1999. (прво издање 1937).

15. Проф. др Михаило-Мишко Бурић – *Даниловград – природне и демографске карактеристике*, Даниловград, 2000.

16. Милош Шћепановић – *Загарач и Загарчани 17, 18, 19. и 20. вијека*, Титоград, 1981.

17. Светозар Домазетовић – *Могућности средњорочног и дугорочног развоја општине Даниловград*, Даниловград, 1981.

18. Јоксим Радовић – *Добра нема ће људи нема*, Титоград, 1975.

Највећи број наведених аутора користило се драгоценим записима својих претходника, од којих ваља посебно издвојити:

– попа Риста Бошковића – *Историјске приче из повјеснице Бјелопавлића*

– Петра Шобајића – *Бјелопавлићи и Пјешивици*, Подгорица, 1996, стр. 208 (друго издање)

– Богдана Г. Јовановића – *Осврт на оснивање племена Бјелопавлића и братстава у њему*

– већ помињаног Блажа М. Вулетића – *Биљешке и причања из живота Бјелопавлића* (прво издање 1937) и др.

У посебном блоку апострофираћу и књиге

– академика Војислава Кораћа – *Остаци града у Мартинићима у долини Зете* (Lontodok le Konstatina Porfirogenita – САНУ-ЦАНУ, Београд, 2000. године).

– Буда Симоновића – *Зеко мали*, II издање, Београд, 2000.

Многи од наведених аутора нису историчари ни по струци, ни по образовању. Али њихов допринос је нарочито велик по количини нових историјских чињеница. Понеки, пак, одликују се и суптилним стручним истраживањима, карактеристичним за научне истраживаче – институтског карактера. У сваком случају није без разлога одавно речено – да сви људи овога поднебља имају своју историју о своме крају. Наративност је свуда око нас. На нама је да чујемо и саслушамо ту причу.

Уђемо ли даље и дубље само у анализу наслова ових посебних издања, запазићемо да је ријеч о темама које се, практично, први пут обрађују. Тиме је доста речено. Доста је речено кроз податак, да се 3-4 наведене књиге појављују као поновљена издања (Р. Бошковић, Петар Шобајић, Блажо Вулетић, Будо Симоновић).

Шта су теме истраживања? Поријекло племена, појава и размјештај братстава. Тиме се улази у шири тематски корпус – а то је племенско друштво у Црној Гори, његова организација, начин живота. Нека издања имају монографски карактер – Манастир Острог, на примјер, затим Ждребаоник. Ријеч је о светилиштима ширег значаја. Зато њихова обрада има много шири значај. Уђимо даље у сасвим завичајне и локалне теме. И ту се могу наћи драгоцјени подаци ширег значења. У књизи *Мартинићи у Бјелопавлићима* налазимо егзактне податке о демографским кретањима – која су научно и животно питање број један – не само за Црну Гору. И тако редом – за сваку тему се може и мора наћи шире значење, између осталог и зато што Бјелопавлићи одавно играју значајну улогу у историји Црне Горе. Сличан се утисак намеће и код монографских обрада личности.

Један број аутора се први пут јавља у тој функцији. Њихови радови су и по том основу пионирски подухвати. Вишеструко су занимљиви и још више значајни са становишта општег и посебног. Њихов допринос окуражиће и друге потенцијалне ауторе. И у том видим значај завичајних историчара и завичајне историје. Историјских тема има доста које чекају своје обрађиваче. Има доста и потенцијалних писаца. То је пут да се обраде заборављене или прескочене теме. Тиме ће бити створена могућност за историјску синтезу о Бјелопавлићима која је тако често прекидана.

Из изложеног се види вишеструки значај написаних текстова о завичајној историји. Досадашњи рад набројених обавезује нас на захвалност свима. Остварени резултати су охрабрење многим да се лате истога посла. Драго ми је што то могу да кажем, не само у моје име, већ и у име струке у којој сам толико дуго.

Полазећи од опаске која припада Монтескијеу да „писци нису добри суци својих дјела” да су наведени аутори дали дио себе кроз дјела која остају, вјерујем да би присутни радо чули зашто су се и како одлучили за стваралачки подухват, да ли је било препрека и којих, најзад, да ли би се опет одлучили за сличан напор, или би, можда, више жељели само да властитим искуством подстакну друге – млађе, да се и сами стваралачки опробају.

Оставимо историји да суди о нашем понашању данас. За наше понашање не можемо оптуживати претходне генерације, још мање нашу прошлост. На то нас обавезује и дихотомно биће историје као науке и када размишљамо, говоримо и пишемо о давној или скорој прошлости. Свака генерација поступа по правилима свога времена и гаји поштовање за њихове одлуке, које нису пресудне за одлуке нас који носимо терет и одговорност своје генерације, нашега времена.

Наша је обавеза да оно што је уграђено у нашу духовност чувамо и његујемо као драгоцену благо и као доказ нашег постојања и нашег упорног и животног настојања да опстанемо, као инспирација и као опомена долазећим покољењима у вјечној борби и вјечном трајању.

Има, дакле, доста сагласја у захтјевима завичајне историје, у нашем односу према њој. Па нека буде и оваквих сусрета. Они нас чине богатјим за нова сазнања о нама самима. Након тога наше могућности постају веће него до тада – постају наша реалност.

Zoran LAKIĆ

NATIVE COUNTRY IN HISTORY – HISTORY IN NATIVE COUNTRY

Summary

Native country's history somehow stands outside the organised scientific research, its authors are not professional historians. This way native country's history does not fulfill those expectations of the science which are possible and realistic: to complement our knowledge on local – in order to be able to observe more objectively the historical processes of wider general importance for the history of Montenegro and former Yugoslavia.

Native country's history has always been in function of its parentage and its people. It directed us „to know – who we are, whose we are, where do we come from”, as written in one document. The basic insight in former achievements drive to the conclusion that predominating themes of native country's history are: the origin of the tribes and tribal society organisation, position and distribution of brotherhoods – increasingly more of those in diaspora, the role of family in the society, importance of individual persons, etc.

Native country defines us both as persons and as authors. Without this knowledge there is not either traditional humanity, nor chivalrous courage, nor those moral norms – for which we are recognizable in time and space. In the same context native land history is the condition of all synthesis that have a more general scientific importance.